શ્રી સાઈ સચ્ચરિત્ર

(ગુજરાતી)

મૂળ મરાઠી ગ્રંથકર્તા : કૈ. ગો. ર. દાભોલકર (હેમાડપંત)

ગુજરાતી અનુવાદક :

રેવાશંકર ઓઘડભાઈ સોમપુરા, બી. એ.

મૂલ્ય : રૂા. ૪૦.૦૦

પ્રકાશક :
દ. મ. સુકથનકર
અધ્યક્ષ,
શ્રી સાઈબાબા સંસ્થાન, શિરડી,
શ્રી સાઈ નિકેતન,
૮૦૪ બ, ડૉ. આંબેડકર રોડ,
દાદર, મુંબઈ ૪૦૦ ૦૧૪.

આવૃત્તિ ૯ મી
ઈ. સ. ૨૦૦૩

પ્રતઃ ૫૦,૦૦૦
સર્વ હક્ક સ્વાધીન

મુદ્રક :
ચેરી ઑફસેટ
પ્રિંટીંગ ઍન્ડ પૅકેજિંગ ઈંડિયા પ્રા. લિ.
એ - ૭૫, એમ. આય. ડી. સી.
ચિંચોળી.
સોલાપૂર - ૪૧૩૦૦૨.
ફોન - ૨૩૫૭૭૧૬, ૨૩૫૭૨૨૯

આમુખ બે શબ્દ

મહારાષ્ટ્ર મહાભાગ્યશાળી છે. ઉત્તરોત્તર આ ભૂમિમાં કોઈપણ મહાપુરૂષ જન્મ ધારણ કરીને જડ જીવોનો ઉદ્ધાર કરતા હોય છે. આશરે એકાદ સેંકા પૂર્વે અહમદનગર જીલ્લાની ધાર્મિક પરિસ્થિતી અતિ બિકટ બની હતી. મહારાષ્ટ્રના અન્ય કોઈ જીલ્લા કરતાં નગર જીલ્લા દુષ્કાળની પરિસ્થિતિનો લાભ લઈને ત્યાંના ગરીબ લોકોને ખ્રિસ્તી ધર્મની દીક્ષાનું કાર્ય ચાલુ હતું. એવામાં જ પંદર સોળ વર્ષની વયના સાઈબાબા શીરડીમાં પધાર્યા. તેઓશ્રીની અદ્‌ભુત લીલા તથા ઉપદેશાદિકનો સંગ્રહ આ ગ્રંથમાં કે. ગોવિંદરાવ ઉર્ફે અણ્ણાસાહેબ રઘુનાથ દાભોલકરે જાતે કરેલો છે. તેમાણે આ ગ્રંથ રચીને શ્રી સાઈભક્તો ઉપર અનંત ઉપકાર કર્યા છે. કોઈ આ પ્રાસાદિક ગ્રંથનું સાત દિવસનું પારાયણ કરે છે. કોઈ નિત્ય નિદાન એક અધ્યાયનું અગર તો થોડા શ્લોકનું પણ વાંચન કરે છે.

ઠાણા જીલ્લાના કેજવા-મહિમ નામે એક નાના ગામડામાં નિર્ધન આદ્યગૌડ બ્રાહ્મણ કુટુંબમાં આ ગ્રંથકર્તા શ્રી દાભોલકરનો જન્મ સને ૧૮૫૯ માં માગશર શુદી ૫. ના રોજ થયો હતો. તેમના પિતા તથા પ્રપિતા ધાર્મિક વૃત્તિના ભક્તજન હતા. કુટુંબ ગરીબ હતું. તેથી ગામમાં જ પ્રાથમિક કેળવણી પુરી કરી અંગ્રેજી પાંચ ધોરણ સુધીનો અભ્યાસ તેમણે પુનામાં કર્યો. નિર્ધન પરિસ્થિતીને લીધે આગળ અભ્યાસ કરી શક્યા નહિં. એ સમયમાં લેવાતી પબ્લીક સર્વિસની પરીક્ષામાં પાસ થયા. બાળવયથી જ સ્વભાવે સાલસ હતા. ઉદર-નિર્વાહનું કશું સાધન નહોતું, તેથી પોતાના ગામની નિશાળમાં માસિક આઠ રૂપિયાની શિક્ષકની જગા તેમને સ્વીકારવી પડી. પણ એવામા કોલાબા જીલ્લાના મામલતદાર શ્રી સાબાજી ચિંતામણ ચિટનીસે તેમની કામની આવડત, મળતાવડો સ્વભાવ તથા તીવ્ર બુદ્ધિ પારખી લીધી. તેથી પ્રથમ તો તેમને ગામડાના તલાટીની જગા આપી જાતે ગરીબી અનુભવેલી હોવાથી તે ગરીબનાં આંસુ લોહતા હતા. કચેરીના કામમાં મહેનતુ ને હોશીયાર હોવાથી દિવસાનુદિવસ મહેરબાની વધતી ગઈ અને અંગ્રેજી કારકુન નીમાયા. થોડા સમયમાં

રેવેન્યુ ખાતાની પરીક્ષા પાસ કરી. અને મામલદારની કોર્ટના અવલ કારકૂનના દરજ્જા સુધી પહોંચ્યા. એ પછી તેમની નીમણુંક ફોરેસ્ટ સેટલમેન્ટ ઓફીસર તરીકે થઈ. અને ત્યારબાદ ભરૂચમાં કેમીને રીલીફ વર્કસ્ના સ્પેશ્યલ ઓફીસર નીમાયા. અહીં રહી અનાજની યોગ્ય વહેંચણી કરી, જેથી તેમના પર લોકોનો ઘણો પ્રેમ બંધાયો. આ જગા પર તેમણે ઘણું સંતોષજનક કામ કર્યું. તેની સને ૧૯૦૧ માં થાણા જીલ્લામાં શાહપુરના મામલતદાર તેમને નીમ્યા. એ પછી સને ૧૯૦૩ માં વાંદરાનાં ફર્સ્ટ ક્લાસ રેસીડેન્ટ મેજીસ્ટ્રેટની જગા તેમને મળી; જ્યાં સને ૧૯૦૭ સુધી પોતે ચાલુ રહ્યા. ત્યારબાદ તેમની બદલી મુરબાડ, આણંદ, બોરસદ ઇ. સ્થળે હુદા પર થઈ હતી.

એ સમયે કૈ. હરિ સીતારામ દીક્ષિત સોલીસીટર સાથે તેમને નિકટ સ્નેહ સંબંધ બંધાયો. બન્ને જણ ગીતાજી સાથે જ વાંચતા. વળી બેમાંથી કોઈને સદ્ભાગ્યે કોઈ મહાપુરૂષનો ભેટો થાય તો અરસપરસ ખબર આપવી એવું તેમણે નક્કી કર્યું હતું. સને ૧૯૦૯ માં. કૈ. નાનાસાહેબ ચાંદોરકર દ્વારા કૈ. દીક્ષિતને શ્રી ક્ષેત્ર શીરડીમાં શ્રી સદ્ગુરુ સાઈબાબાનું પ્રથમ દર્શન થયું. આ અલૌકિક મહાત્માનું દર્શન કૈ. અણ્ણાસાહેબને પણ કરાવવું એમ તેમણે ઈચ્છયું. પોતે કરેલા દર્શનની સર્વ હકીકત કૈ. અણ્ણાસાહેબને આણંદ મુકામે લખી મોકલી. તે વાંચીને તેમને પણ શ્રી સાઈબાબાના દર્શનની અત્યંત ઉત્કંઠા થઈ. તેમણે એક માસ રજાની અરજી ઉત્તર વિભાગના કમીશરને લખી મોકલી. પરંતુ રજા અપાય તેમ નથી એવો ઉત્તર મળયો. થોડા દહાડા બાદ કમીશનર સાહેબનો મુકામ આણંદ થયો. તે વેળા અણ્ણાસાહેબે રૂબરૂમાં વાંદરા બદલી માટે વિનતિ કરી. પણ તેમણે વાંદરામાં મેજીસ્ટ્રેટનું કામ કરેલું હોવાથી તે વિનતિ માન્ય થઈ નહિ. પણ અણ્ણાસાહેબને તો શ્રી સાઈબાબાના દર્શનની તીવ્ર ઉત્કંઠા હતી. તેથી શ્રી ગુરૂમહારાજનું અંતર દ્રવ્યું. અને શ્રી સાઈએ અઘટિત ઘટના કરી. કમીશનર સાહેબાનો આણંદથી આઠ દિવસમાં થાણા મુકામ થયો. એવામાં એક અસિસ્ટંટ કલેક્ટર અકસ્માત ગુજરી ગયા; તેથી ઉત્તરોત્તર બદલીઓ થતાં વાંદરાની જગા ફરી ખાલી પડી. તરતજ વાંદરાના રેસીડેન્ટ મેજીસ્ટ્રેટની જગા પર અણ્ણાસાહેબને મૂકી એ બદલીનો હુકુમ તેમને તારથી મોકલ્યો. આણંદથી વાંદરા જઈ એ જગાનો ચાર્જ લીધા પછી તેમણે દસ દિવસની પરચુરણ રજા લીધી અને સહકુટુંબ શીરડી ગયા. અને સદ્ગુરુ શ્રી સાઈબાબાનું પ્રથમ દર્શન કર્યું. તે

વેળાના મિલનના આનંદનું શું વર્ણન કરવું ? સદ્‌ગુરૂમાઉલીએ ઈશારાથી તેમનો પૂર્વ ઈતિહાસ સૌના દેખતાં કહી બતાવ્યો. એ સાંભળી તેઓ છક થઈ ગયા. સદ્‌ગુરુશ્રીનો તેમના પર એટલો બધો પ્રેમ થયો કે તેમણે તેમને 'હેમાડપંત' નામનો ખિતાબ આપ્યો; અને આ ગ્રંથ શ્રી સાઈ સચ્ચરિત્રના પર અધ્યાય પુરા તેમની પાસે લખાવ્યા. જે પ્રથમ શ્રી સાઈલીલા માસિકમાં ક્રમશઃ પ્રગટ થયા હતા. છેવટનો પર મો અધ્યાય તેમના મૃત્યુ અગાઉ બેજ દિવસ પહેલાં છાપવા માટે મોકલ્યો હતો. પોતે સ્નેહી વર્ગને તથા સગા-સંબંધીઓને પણ તે સમયે વાત કરી હતી કે આ મારો રચેલો છેવટનો જ અધ્યાય છે.

તેઓ નોકરી પરથી સને ૧૯૧૬ માં નિવૃત્ત થયા, જે પછી થોડા સમય માટે તેમને હંગામી જગા પર સરકારે નીમ્યા હતા. પણ નિવૃત્તિ પછી તેમણે અંતકાળ સુધી શ્રી બાબાની સાચા અંતઃકરણથી સેવા જ કરી. અને પરોપકારાર્થે જ પરમાર્થ પથ પર તેમણે જીવન ગાળ્યું. પોતે નિત્ય ભગવત્સેવા ભાવથી કરતા. સ્નાન-સંધ્યા કર્યા પછી શ્રી ગુરૂચરિત્રવાંચન, વિષ્ણુસહસ્ત્રનામ-પાઠ, એકનાથી ભાગવત તથા રામાયણવાંચન, તેમજ ગીતા તથા ઉપનિષદ વગેરે આધ્યાત્મિક ગ્રંથોનું અધ્યયન એ સર્વ તેમની દિનચર્યા હતી. છેવટે અંતકાળ અગાઉ એકાદ માસથી પોતે નિત્ય એકનાથી ભાગવતનો ૨૦ મો અધ્યાય ''શ્રી કૃષ્ણ-નિધન'' પ્રેમથી વાંચતા હતા. આ સર્વ નિયમ પોતે પ્રેમથી પાળતા હતા. શીરડી સંસ્થાન, શ્રી સાઈલીલા માસિક ઈ. બધું કામ નિયમિત રીતે કરીને દરેકની વ્યવસ્થિત નિત્ય-નોંધ રાખતા.

શ્રીમંત કે ગરીબ ગમે તે માણસ તેમને મળવા આવતા ત્યારે પ્રેમથી તેની જોડે વાત કરતા. સ્વભાવ આનંદી હતો. ભજન-કીર્તનના શ્રવણની હોંસ હતી. તેથી વિના આમંત્રણે પણ પોતે તે સાંભળવા જતા. ગરીબ વિદ્યાર્થીઓની કેળવણી અર્થે તેમણે પુષ્કળ સહાય કરી છે. કોઈ યાચકનો કદી પણ અનાદર કરતા નહોતા. પોતે ગરીબીમાંથી ઉંચે આવેલા હોવાથી ગરીબોની મુસીબતો પુરી સમજતા અને બનતી સહાય તેમને કરતા. તેમનું સ્નેહીમંડળ સર્વ વર્ગના માણસોનું હતું.

આમ કૈ. અણ્ણાસાહેબ સંસારમાં રહીને પણ પારમાર્થિક જીવન ઉત્તમ પ્રકારનું જીવ્યા. તા. ૧૫-૭-૧૯૨૯ ના રોજ બપોરના તેમનો સ્વર્ગવાસ તેમના બંગલામાં જ થયો. કોઈ શુભ નિષ્ઠાવાળા યોગભ્રષ્ટ સાધુને દીપાવે તેવો તેમને

કૈલાસવાસ થયો.

શ્રી સાઈનાથ મહારાજની કૃપાથી ભક્તો માટે આ ગ્રંથરૂપી અમૂલ્ય ભેટ અણ્ણાસાહેબ મૂકી ગયા છે; જેનો વાંચકો અવશ્ય લાભ લેશે અને છેવટના અધ્યાયમાં આપેલી સૂચના પ્રમાણે સાઈભક્તો આ ગ્રંથનું પારાયણ-સપ્તાહ કરી સુખદ અનુભવ પણ લેશે એવી શ્રદ્ધા છે.

શ્રી સાઈબાબાના ભક્ત કૈ. હરિ સીતારામ દીક્ષિતે આ ગ્રંથમાં ૫૨ અધ્યાય પુરા રચાયા પછી તેનો ઉપોદ્‌ઘાત શ્રી સાઈલીલા માસિકમાં લખ્યો હતો. વળી ગ્રંથ પુરો થયા પછી સાઈભક્ત કૈ. બાળકૃષ્ણ વિશ્વનાથ દેવે તેની પ્રસ્તાવના પણ લખી છે. શ્રી સાઈ મહારાજના દર્શનાર્થે આવનાર હજારો ભક્તોમાં કૈ. અણ્ણાસાહેબ દાભોલકર શ્રેષ્ઠ ભક્ત હતા. આ પ્રાસાદિક ગ્રંથના ૫૨ અધ્યાય પૂર્ણ થયા પછી ૫૩ મા અધ્યાયની અર્થાત્ અવતરણિકાની નોંધ કૈ. અણ્ણાસાહેબે તૈયાર કરી હતી. પણ એવામાં જ તેઓ આ જગતનો પસારો છોડીને શ્રી સાઈના ચરણમાં વિલીન થયા. તેથી એ નોંધ મળી શકી નહિં. માટે કૈ. દેવ ઉર્ફે 'બાબાના બાળે' આ અવતરણિકા પૂર્ણ કરી. ઉપરોક્ત ઉપોદ્‌ઘાતનો તથા પ્રસ્તાવનાનો ઉપયોગી ભાગ આ લેખને અંતે જુદો આપેલ છે. કૈ. દેવની પ્રસ્તાવનામાં ગ્રંથ વાંચનનું મહત્ત્વ સમજાવ્યું છે. તેમજ ગુરૂચરિત્ર ઉપર કયા ગ્રંથ કોણે લખ્યા છે તે માહિતી પણ આપી છે.

હાલમાં મુંબઈ, પુના, ગુજરાત, કલકતા, મદ્રાસ અને એવા શીરડીથી બહુ દૂરના સ્થળોમાં પણ શ્રી સાઈ મહારાજના ઉત્સવ સાર્વજનિક રીતે ઉજવાય છે. તેમજ તે તે પ્રાંતોમાંથી અસંખ્ય લોકો તેમની સમાધિના દર્શનાર્થે પણ નિત્ય શીરડી આવે છે. અહીં પ્રત્યેક આવનારે ખૂબ સાવધ રહેવું એમ સૂચના આપવાની મારી ફરજ સમજું છું. ''હું શ્રી સાઈનો પટ્ટશિષ્ય છું. બાબા પ્રત્યક્ષ મારી જોડે વાતો કરે છે જેથી તમારે માટેનો સંદેશો પણ હું મેળવી શકીશ. તમારે બાબાને કહેવા કારવવાનું હોય તે મને કહો. એટલે હું બાબાને કહીશ. અને તમારૂં કામ જલદી થશે.'' આવી જાતની પાખંડબાજી ચાલતી જોવામાં આવે છે. આવો પ્રચાર ધૂર્ત લોકોના મિત્રો પણ કરવામાં કંઈ બાકી રાખતા નથી. કશી માહિતી વિનાના, શીરડીમાં પ્રથમ જ આવનાર ગૃહસ્થોને આવા પાખંડીઓ ધૂર્ત પ્રચારકોની સહાય વડે પોતાની જાળમાં ફસાવે છે, આવો અનુભવ ઘણા સાઈભક્તોને થયો છે.

શ્રી સાઈબાબા પ્રત્યક્ષ પરમેશ્વર હતા. તેથી ભકતે પોતે મનોભાવથી કરેલી પ્રાર્થના તેમને પહોંચે છે. તેમને આવા મધ્યસ્થીની જરૂર જ નથી. શ્રી સાઈ - સમાધિનું દર્શન, શ્રી સાઈ - નામ - સ્મરણ, તેમના ઉપદેશનું વાંચન-મનન જે કોઈ શ્રદ્ધાથી કરે છે તેમને આ વાતની ખાત્રી અવશ્ય થાય છે. શ્રી સાઈબાબાની હેયાતી દરમ્યાન પણ આવા ઘણા ધૂર્ત લોકો આવતા, પણ ફજેત થઈને પાછા જતા. કે. મુક્તારામ (રાવેલ જી. ખાનદેશ) શ્રીના સમય દરમ્યાન શીરડીમાં હતા. શ્રી બાબા સ્વર્ગસ્થ થયાને બીજે જ દિવસે આ ગૃહસ્થે ત્યાંના લોકોને કહ્યું કે 'શ્રી બાબાએ દ્વારકામાઈમાં તેમની જગાએ બેસવાનો મને આદેશ કર્યો છે. હું જ તેમનો વારસ છું.' કે. તાત્યાબા કોતે પાટિલ, રામચંદ્ર પાટિલ વગેરે સેવકોએ તેમ ન કરવા તેને સમજાવવા માંડયુ પણ તેણે કોઈનું ન સાંભળતાં સર્વેને ધુત્કારી કાઢયા. અને બાબા બેસતા તે સ્થળે જઈને બેઠો. અલ્પ સમયમાં જ બેઠક નીચેથી તેને સોયા ભોંકાવા લાગ્યા અને લોહી વહેવા માંડયું. એથી ત્યાંથી ઉઠીને બાનુની જગા પર તે બેઠો. તો પણ એજ સ્થિતિ ચાલુ રહી. છેવટ સાત આઠ દિવસમાં જ ભયંકર હાલતમાં જ શ્રીની ક્ષમા માગી તેણે પ્રાણ છોડયા. તેની સમાધિ લેંડીબાગમાં છે. આમ વારસદારનો હકક આગળ કરનારા અન્ય ત્રણ ચાર જણ નીકલ્યા હતા. પણ ઉપરની સ્થિતિ જોયા પછી તે સર્વ જણ શીરડી છોડીને ચાલી ગયા !

આમ કોઈ ધૂર્ત પાખંડી પોતે સાધુતાનો ઢોંગ કરી પોતે મોટો મહંત છે એવી શેખી કરતો બેસે છે તો શું તું મારી બરોબરી કરે છે ? એવું સંભળાવી શ્રી સાઈ મહારાજ તેને ભાનમાં લાવે છે. આજે પણ સમાધિમંદિરમાં તેમજ દ્વારકામાઈમાં કેટલાક લોકો 'શ્રી બાબા મારામાં અવતીર્ણ થાય છે' એવો ભાસ આપીને માણસોને પોતાના પગે પડાવે છે. તે પણ પોતાના સદ્‌ગુરુની બરોબરી કરવાની હિંમત જે માણસો કરે છે તેમની કેવી દુર્દશા થાય છે તે ઉપર આપેલી હકીકત જોતાં ખાત્રી થશે. ઘણું ખરૂં આવા કૃત્યોને ઉત્તેજન આપનારા શિક્ષિત સમાજ જોવામાં આવે છે. તેઓ જ આવો પ્રચાર ચલાવે છે. જગતમાં પ્રત્યેક ક્ષેત્રમાં સાધુ તેમજ ધૂર્ત બન્ને જોવામાં આવે છે. પરમાર્થની બાબતમાં પાખંડીઓ ઘણા છે. કારણ કે પરમાર્થ તો બુદ્ધિથી પર છે. અને તેમાં કશી જાતની શ્રદ્ધા વિના પગ આગળ મૂકવો અશક્ય છે. વ્યવહારમાં ખોટું નાણું કોઈ સ્વીકારતું નથી. નાણુ પારખીને આપણે લઈએ છીએ. તેમજ સાધુને પણ પારખીને તેઓનો સંગ કરવો જોઈએ. શ્રી સાઈબાબા કહેતા

હતા કે "મારાં હાડકાં સમાધિમાંથી પણ બોલશે. અને લોકો કીડીયારાના માફક અહીં ઉભરાશે. મારા ભક્તોને હું ચકલીની માફક પગે દોરો બાંધીને અહીં ખેંચી લાવું છું. તેઓ ભવસાગરમાં ડૂબે છે તે મારાથી જોઈ શકાતું નથી. મને તેમની દયા આવે છે." શ્રી સાઈબાબાનો અત્યારે પણ આ પ્રકારનો ઘણાનો અનુભવ છે.

સત્પુરૂષનું અંતઃકરણ માનવ - જીવનના કલ્યાણ માટે સદા તત્પર હોય છે આ કામ કોઈના પ્રચાર-કાર્યથી થવાનું નથી. પ્રચાર કરનારાઓને પણ સદ્ગુરૂના આદેશ તથા આશીર્વાદની જરૂર છે. પોતાનું કાર્ય સાધવા માણસ પ્રારંભમાં ઈશ્વરની પ્રાર્થના સકામ કરતો હોય છે. માટે જ આવા પવિત્ર સ્થળે સત્પુરૂષના દર્શનાર્થે તે જાય છે. હજારો લોકોને શ્રી બાબાનો અનુભવ છે. છતા લબાડ લોકો પોતાને રંગ જમાવતા બેસે છે. શ્રી સાઈ મહારાજ જન્મસિદ્ધ સત્પુરૂષ હતા. સાધકોએ ધ્યેય-પ્રાપ્તિ માટે અવશ્ય પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. પણ મિથ્યા પ્રયત્નથી ફળ પ્રાપ્ત થતું નથી. આ પ્રયત્નમાં સફળતા માટે ઈશ્વરકૃપા જરૂરી છે. આ વસ્તુ પરમાર્થ સાધકોને પણ લાગુ પડે છે. સાધકોના પ્રયત્નોને સફળ કરનારી ગુરૂકૃપા અવશ્ય જોઈએ. ગુરુકૃપા વિના ધાર્યે સ્થાને પહોંચાતું નથી. ગુરુકૃપા જોડે ઈશ્વરકૃપા પણ જોઈએ. "ગુરુ તથા ઈશ્વરમાં કોઈ ભેદ નથી. એવું વેદ પણ કહે છે. પણ તેમાં ભેદ સમજનારો સર્વસ્વ ગુમાવે છે. આ વસ્તુ ઈશ્વરના અનુગ્રહથી જાણીને જ્ઞાનસંપન્ન થજો." (એકનાથી ભાગવત - અધ્યાય ૧૨)

યોગવાસિષ્ટમાં સ્પષ્ટ કહ્યું છે કે "ઈશ્વરી કૃપા સિવાય સદ્ગુરુની ભેટ થવી મુશ્કેલ છે. પુણ્યવાન માયાળુ માતાપિતા પણ સદ્ભાગ્યથી જ મળે છે." શ્રી સાઈબાબાની સત્પથ - પ્રેરણાની તરકીબ તદન નિરાળી છે. જેમ કાચબી બચ્ચાને સીધું પોષણ દેતી નથી. પણ કેવળ દૃષ્ટિ વડે જ તેમનું પોષણ કરે છે તેમજ સદ્ગુરુ શ્રી સાઈબાબાએ પણ કોઈને મંત્રોપદેશ ન દેતાં પોતાની કૃપા વડે જ ભક્તોને યોગ્યતા મુજબ વિવિધ માર્ગે બ્રહ્માનંદ પ્રાપ્ત કરાવ્યો છે. શ્રી હરિ-ભક્તિ-પરાયણ દાસગણુ મહારાજને પંઢરપુરની વારકરી મંડળીમાં જવાની તીવ્ર ઈચ્છા થઈ તે વેળા પોતે સ્વતઃજ પાંડુરંગ છે, માટે પંઢરપુર જવાની જરૂર નથી એવું શ્રી બાબાએ તેને કહ્યું હતું અને તેની ખાત્રી માટે પોતે શીરડીમાં જ દ્વારકામાઈમાં શ્રી પાંડુરંગ બનીને તેને દર્શન આપ્યું હતું કે. બાપુસાહેબ જોગે સદ્ગુરુ અક્કલકોટસ્વામીના દર્શને ઈચ્છા

કરી અને હઠ પકડી બપોરની આરતીમાં હાજર ન થયા. તેથી બાબાએ તેમને બે વાર બોલાવવા મોકલ્યા બાદ તે આવ્યા. આરતી થયા બાદ બાબાને દંડવત્ કરતી વેળા સર્વ હાજર ભક્તોને અક્કલકોટસ્વામીના રૂપમાં શ્રી સાઈનાથે દર્શન આપ્યાં હતાં. આવા મહાત્માની કૃપા મેળવવામાં મધ્યસ્થી જરૂર નથી. આપણે સૌ શ્રી પાંડુરંગ, શ્રી રામ, શ્રી કૃષ્ણ, શ્રી દત્ત ઈ. દેવતાના ભક્ત છીએ. પ્રેમથી જ ઈષ્ટદેવને પ્રસન્ન કરી શકાય છે એવું આ ગ્રંથમાં અનુભવથી જોવામાં આવશે. હાલ પણ આવા અનુભવ ઘણાને થતા હોય છે. શ્રી સાઈબાબાને લીધે જ શીરડી ગામને મહત્ત્વ મળ્યું છે. એટલું જ નહિં પણ પઢંરપૂર, ગાણગાપુર, નાસીક, રામેશ્વર, બદ્રીનારાયણ, પ્રયાગ, કાશી ઈત્યાદીની જેમ શીરડી એમ પવિત્ર ક્ષેત્ર બન્યું છે. અને જાગ્રત સ્થાન ગણાય છે. તેથી શ્રી સાઈબાબાને સંત-ગુરુ-દેવ માનનારાઓને અત્રે એક સૂચના કરવી જરૂરી લાગે છે કે શ્રી ચરણમાં જે કંઈ કામના હોય તે શીરડીમાં અગર તો દુનિયાના પટ પર ગમે તે સ્થળે ભક્તિ-ભાવથી દૃઢ શ્રદ્ધા રાખીને માગજો. ધીરજ ધરશો તો મનોરથ પૂર્ણ થશે. પણ અજાણતાં પાખંડીઓના ભોગ બનશો નહિ; અગર તો અન્યને પણ તેમના હાથમાં ફસાવા દેશો નહિ.

શ્રી સાઈબાબાના પરમ ભક્ત કૈ. હરિ સીતારામ દીક્ષિત ઉર્ફે કાકાસાહેબનો ઉલ્લેખ આ ગ્રંથમાં ઘણે ઠેકાણે આવેલ છે. તેઓ બાબાશ્રીના નિઃસીમ ભક્ત હતા. દક્ષિણ ભારતના એક બે ભક્તોએ પ્રગટ કરેલાં પુસ્તકોમાં શ્રી સાઈબાબા મુસલમાન હોઈ તેમનો જન્મ હૈદ્રાબાદ-નિઝામ રાજ્યના એક ગામડામાં થયાનો ઉલ્લેખ છે. આ બાબતમાં કૈ. દીક્ષિતે પચીશ વર્ષ પૂર્વે સાઈલીલા માસિકમાં પ્રસિદ્ધ કરેલા ઉપોદ્ઘાતના આરંભમાં માહિતી આપેલી છે. બાબાનું નામ 'સાઈબાબા' કોણે પાડ્યું તે વેળા તેમની પાસે આવનાર ગૃહસ્થે કોણ હતા તથા તે સમયની પરિસ્થિતી શી હતી તે તમામ સવિસ્તર હકીકત તેમાં આપી છે. શ્રી બાબાના કાન વીંધેલા હતા. વળી શ્રીના સાંનિધ્યમાં વસેલા તથા હાજુ જીવંત છે તે ગૃહસ્થો શ્રી રામચંદ્રદાદા પાટીલ, સગુણ મેરૂ નાયક, બાપાજી રત્નપારખી, દગડુ સોનાર વગેરે ગૃહસ્થો આ વાતની ખાત્રી આપે છે. તે હિન્દુ હતા કે યવન તે વાતનું સંશોધન કરવાનું કોઈ કારણ નથી. આ વિષે સાતમા અધ્યાયમાં હેમાડપંતે લખેલું જ છે. શ્રી બાબાના વ્યક્તિત્વમાં સર્વ ધર્મો સમાયલા હતા. વૃક્ષ ગમે તેવું મોટું હોય પણ તે કોણે રોપ્યું, તેના પર ફળ કેવાં કે કેટલાં છે તેની ગણત્રી ન કરતાં આપણે તો તેના ઉપર પાકેલાં મિષ્ટ ફળ કેમ મળે

તે જ જોઈએ છીએ. છતાં સાધુની નાત-જાત-ધર્મની તપાસ કરવાનો મોહ આપણે છોડતા નથી.

મનુષ્યના દૈનિક આયુષ્યક્રમ અંગેના ઘણા નિયમો આપણા ધર્મમાં છે, જેમાં પ્રાર્થનાનો પણ સમાવેશ થાય છે. સંસારમાં રહીને નિર્વિકલ્પ પ્રાર્થના કરનારને મુક્તિ મળી શકે છે આ તત્વ સંત તુકારામે તથા એકનાથ મહારાજે બતાવેલું છે. નામ-સ્મરણ, કીર્તન, મનન ઈત્યાદિનો સમાવેશ પ્રાર્થનામાં છેજ. ધાર્મિક ગ્રંથોનું વાંચન પણ પ્રાર્થનાનું એક અંગ છે, જે વસ્તુ કૈ. દેવની પ્રસ્તાવનામાં પણ આપેલ છે. આપણા નિત્યના ૨૪ કલાક પૈકી ફક્ત ૨૪ મિનીટ પણ એકાગ્ર મનથી પ્રાર્થનામાં દિલ પરોવશું તો જ ચિત્ત શાંત થશે. પ્રાર્થનાનું બળ અવર્ણનીય છે. પૂર્વના સંચિત કર્માનુસાર માનવીને ઐહિક સુખદુઃખ ભોગવવાના છે. તેથી ભાગ્યમાં લખેલું ટાળી શકતું નથી. આ જન્મમાં કરેલી સેવા તથા સત્કર્મો આપણા ભાવી જન્માનાં સંચિત બને છે. પ્રાર્થના સામુદાયિક હોય અગર વૈયક્તિક હોય છતાં તેની રીતે તે ફળદાયી બને છે. જે મુમુક્ષુ અથવા સાધક ગુરુ ઉપર સત્ય પ્રેમ રાખી સ્વતંત્ર બુદ્ધિથી અભ્યાસ તથા નિદિધ્યાસન કરે છે તેની યોગ્યતા પ્રમાણે ગુરુકૃપા અવશ્ય થાય છે તે વસ્તુ નિઃસંશય છે.

ગુરૂપૌર્ણિમા તા. ૧૮-૭-૧૯૫૧. નાગેશ આત્મારામ સાવંત.

તા. ક. શ્રી રેવાશંકર ઓ. સોમપુરા, બી. એ. એમણે મરાઠી શ્રી સાઈ સચ્ચરિત્રનો ગ્રંથ ગુજરાતીમાં ઉતારી આપીને ગુજરાતી સાઈભક્તોની ભારે સેવા કરી છે. તે માટે શીરડી સંસ્થાન તરફથી અમે તેમને શુભાશિર્વાદ પાઠવીએ છીએ.

ગુડી પડવો, નાગેશ આત્મારામ સાવંત.

વિ. સં. ૨૦૧૩, તા. ૧-૪-૧૯૫૭. પ્રમુખ, શ્રીસાઈબાબા સંસ્થાન, શીરડી

ઉપોદ્ઘાત

(કૈ. હરિ સીતારામ દીક્ષિત)

શ્રી સાઈનાથ મહારાજ સુમારે ૮૦ વર્ષ પૂર્વે શીરડીમાં આવ્યા હતા. શીરડી ગામ અહમદનગર જીલ્લામાં કોપરગામ તાલુકામા છે. મહારાજનું મુળ વતન કયું અને માતાપિતા કોણ એ સંબંધે ખાત્રીલાયક હકીકત મળતી નથી. મહારાજશ્રી નિઝામ રાજ્ય-મોંગલાઈના શેલુ, જાલના, માણવડ, પાથરી, પરભાણી, ઔરંગાબાદ, બીડ, બેદર ઈ. ગામો વિષે વારંવાર વાત કરતા. એક વાર પાથરીના એક ગૃહસ્થ મહારાજના દર્શને આવેલ. તેને ત્યાંની હકીકત પૂછી, ગામના બધા જાણીતા ગૃહસ્થોના નામ લઈ ખબર અંતર પૂછયા હતા. તે પરથી તેમને પાથરીની વિશેષ માહિતી હતી એમ માની શકાય. પણ તેમનો જન્મ એ જ ગામમાં થયો હતો એમ ખાત્રીથી કહી શકાય નહિં.

મહારાજની જન્મે હિન્દુ હતા કે મુસ્લિમ એ વસ્તુ પણ નિશ્ચયપૂર્વક કહી શકાય તેમ નથી. કેટલાક ભક્તોની માન્યતા પ્રમાણે તેઓ અયોનિજ હતા. પણ ભક્તેતરોને તે અશક્ય લગે છે. આ લેખક પાસે મહારાજશ્રીએ એક વાર કહેલું, 'હવે હું જાઉં છું.' અને આઠ વર્ષનો થઈને આવીશ.'' શ્રી કૃષ્ણે દેવકીજી પાસે પ્રગટ થયા ત્યારે તેઓ પણ આઠ વર્ષની વયના હતા એ હકીકત પુરાણોમાં વર્ણવી છે. ઘણા ભક્તો તેમને સાધકમાંથી સિદ્ધ થયેલા માનતા નથી. પણ તેમને પ્રત્યક્ષ અવતાર જ માને છે. તેમની લીલા તથા અદ્ભુત શક્તિના પરચા જોઈ કેટલાક તેમને શ્રી વિષ્ણુનો અવતાર માને છે. પણ મહારાજનીએ આવો અધિકાર કદી સ્વીકાર્યો નથી. પોતે કહેતા, ''હું તો પરમેશ્વરનો સેવક-બંદો છું. મારા ગુરુના આશીર્વાદ તથા કૃપાથી જ તમારા-ભક્તોના સંકટ દૂર થાય છે ને કલ્યાણ સધાય છે.'' ભક્તોને આશીર્વાદ દેતાં પોતે કહેતા, ''અલ્લાહ ભલા કરેગા'' એમ ઉચ્ચારતા. કદી જાતે મોટાઈ લેતા નહિં. કદી પણ અનલ હક્ક-અર્થાત્ હું જ પરમેશ્વર છું. એવું કહ્યું નથી. પણ વારંવાર કહેતા, 'આદે હક્ક'-હું ઈશ્વરનું સ્મરણ કરૂં છું.

રામનવમીના ઉત્સવના દિવસે બે મોટા નિશાનવાળા વરઘોડા કાઠમાંડથી નીકળીને મસીદમાં આવતા. અને બન્ને નિશાન મસીદના બન્ને છેડે બાંધતા. તે પૈકી

એક નિશાન રા. શંકરરાવ રઘુનાથ દેશપાંડે ઊર્ફે નાનાસાહેબ નિમોણકર તરફથી આવતું. અને બીજું નગરના દામુ શેઠ કાસાર તરફથી આવતું. નાનાસાહેબ સંગમનેર તાલુકામાં આવેલ નિમોણ ગામના દેશપાંડે હતા અને તાલુકામાં અગ્રણી ગૃહસ્થ ગણાતા. જેથી તેમને સરકારે ઑન. મેજીસ્ટ્રેટ નીમ્યા હતા. આ કામ તેમણે ઘણા વર્ષો સુધી કર્યું. વૃદ્ધાવસ્થામાં તે છોડી દીધું. ત્યાં રહેતા તેમના કાકા ક્ષણ ક્યારેક ક્યારેક મહારાજશ્રીના દર્શને આવતા. ક્રમશઃ તેમની શ્રદ્ધા વધવા માંડી. અને છેવટના ત્રણ વર્ષ તો મહારાજશ્રીની અખંડ સેવામાં જ તેમણે ગાળ્યા. માત્ર સ્નાન-સંધ્યા-નિત્યકર્મ માટે જ ઘેર જતા. બાકીનો આખો દહાડો મહારાજશ્રીની સેવામાં જ તત્પર રહેતા. સાઠ વર્ષની વય છતાં મહારાજશ્રીની સેવામાં આળસ કે વિશ્રાન્તિની ઈચ્છા પણ તેમને થતી નહોતી. મહારાજશ્રી તેમને કાકા કહીને બોલાવતા. મહારાજશ્રીની પાછળ તે પણ વધુ દિવસ રહ્યા નહિ. મહારજશ્રીએ તેમને પોતાના ધામમાં બોલાવી લીધા, અને શ્રીકૃપાથી અંત પણ બહુ શ્રેષ્ઠ થયો. છેવટના ત્રણ દિવસ તેમને સર્વત્ર મહારાજ જ દેખાતા હતા. જે કોઈ તેમની પાસે આવે તેમને ‘‘આવો સાઈબાબા’’ કહેતા. પોતાનાં પત્નીને પણ ‘આવો સાઈબાબા’ એમ કહેલું. તેથી પત્નીને લાગ્યું કે તેમને કંઈક ભ્રમ થયો છે. તેથી તે બોલ્યાં,‘‘હું બાબા નથી. હું તો આપની પત્ની છું.’’ તે સાંભળી તે બોલ્યા,‘‘તારામાં કોણ છે ? બાબા જ છે. તેથી તું બાબા જ છો.’’ આમ મહારાજશ્રીના અખંડ સ્મરણમાં જ તેમનો દેહ છૂટી ગયો.

રામનવમી ઉત્સવમાં બીજું નિશાન દામોદર સાવળારામ ઉર્ફે દામુ શેઠ કાસારનું આવતું. તેમને બે પત્ની હતી પણ કશી પુત્રસંતતિ નહોતી. જેથી તે ખિન્ન રહેતા. એક વાર માધવરાવ દેશપાંડે (શામા) ના સસરા ગોવિન્દરાવ સાપકરે તેમને કહ્યું, ‘‘શીરડી ચાલો. અને શ્રી સાઈ મહારાજની આશીર્વાદ લ્યો.’’ એ મુજબ તે શીરડી આવ્યા. અને મહારાજના આશીર્વાદ પ્રમાણે તેને પુત્ર થયો. ત્યારથી તેને વધુ શ્રદ્ધા બેઠી. અને રામનવમીનું બીજું નિશાન લાવવાનું તેણે શરૂ કર્યું. તથા તે દિવસે શીરડી આવેલા ફકીર-ગરીબ ગુરબાને જમાડવાનો પણ સંકલ્પ કર્યો. જે નિયમ હજુ ચાલુ છે.

રામનવમી ઉત્સવના પ્રારંભ પહેલા કેટલાક વર્ષ પૂર્વે મહારાજશ્રીએ કલ્યાણના નિષ્કામ ભક્ત રા. રા. નારાયણ ગોવિંદ ઉર્ફે નાનાસાહેબ ચાંદોરકરને આકર્ષણ કર્યું. નગરના કલેકટરના તે ચિટનીસ હતા. એક દિવસ શીરડીના મુખ્ય પટેલ કેશવ અનંત ઉર્ફે આપ્પાએ તેમને કહ્યું, ''મહારાજશ્રીએ આપને બોલાવ્યા છે.'' પણ આપ્પાનું આ કહેવું પ્રથમ તો નાનાસાહેબને સાચું લાગ્યું નહિ. તેથી તેમણે આપ્પાને કહ્યું,''મહારાજનું નામ શા માટે લે છે ? મારું કંઈ કામ તારે હોય તો મને કહે.'' પણ આપ્પાએ ખાત્રીથી કહ્યું કે 'મહારાજશ્રીએ જ આપને બોલાવ્યા છે.' એમ ખાત્રી થતાં નાનાસાહેબ મહારાજશ્રીનાં દર્શને આવ્યા. અને તેમની શ્રદ્ધા બેઠી. પછી તો તે વારંવાર દર્શન કરવા આવી બોધામૃત ઉપદેશનો લાભ લેતા અને કલાકો સુધી બાબા પાસે બેસતા. શ્રી સાઈ તેમને ગીતામાં કહ્યા મુજબ પ્રણિપાત-પરિપ્રશ્ન-સેવાનો ઉપદેશ દેતા. એક વાર આ શ્લોકનું જ વિવેચન બાબાએ એક કલાક સુધી કર્યું હતું. જે પરથી નાનાસાહેબને ખાત્રી થઈ કે મહારાજશ્રીને સંસ્કૃત ભાષાનું ઉત્તમ જ્ઞાન છે. નાનાસાહેબે બાબાની કરેલી સેવામાં મુખ્ય બે વસ્તુ ભક્તોમાં સદા ચિરસ્મરણીય છે. જુની મસીદ સમરાવી તેમણે મોટી વિશાળ કરી. તે કરવાની તેમની સ્થિતિ નહોતી. પણ તેમની જ વિનતિ પરથી નિમોણકરે જાતે હાજર રહીને તે કામ કરાવવાનું માથે લીધું ને તે સફળ પાર પાડ્યું. આ બાબતની પરવાનગી બાબા પાસેથી મહાળસાપતિ દ્વારા મળી હતી. છતાં ચાલુ કામે મહારાજથી ઘણીવાર ક્રોધે ભરાઈને કામ તોડી પાડતા. અને પત્થરોને હાથે ઊંચકી ફેંકી દેતા. વળી એ કામ પુનઃ થતું. અન્યને આ ચમત્કૃતિ લાગે પણ શ્રી સાઈનું રહસ્ય જાણનારને આ કૃતિનું આશ્ચર્ય થશે નહિ. મસીદનું કામ આખરે પુરું થયું. મહારાજશ્રી તે દિવસ નીમગામ ગયા હતા ત્યાંથી તેમને વાજતે ગાજતે સામૈયું કરીને નવી મસીદમાં તેડી લાવ્યા. આ કામ કરવામાં ત્યાંના સુતાર કોંડાજી, કબાજી તથા તુકારામ એ ત્રણે ભાઈઓ ઘણા ઉપયોગી થયા. મહારાજશ્રીના દેહાવસાન સુધી મસીદ સાફ કરવાનું. મહારાજના ઠામવાસણ ઉંચવાનું, મહારાજને મુખપ્રક્ષાલનનું પાણી ગરમ કરવાનું એ સર્વ કામ આ તુકારામ જ કરતા હતા. મહારાજશ્રી પણ એ કામ અન્ય કોઈને કરવા દેતા નહિ. આજે પણ રામનવમીના ઉત્સવના નિશાનનો વરઘોડો આ સુથારને ઘેરથી જ તૈયાર થઈને નીકળે છે.

થોડા સમયમાં શીરડને સંસ્થાનનું રૂપ પ્રાપ્ત થયું. મહારાજશ્રીની આરતી થવા લાગી. અને તે વેળા મહારાજ પર છત્ર ચામર ઢોળવાં લાગ્યાં. ઘોડો, પાલખી, ચોપદાર, છડી, ધ્વજ પતાકા એ સર્વની ગોઠવણ ભક્તોએ કરી. અને મહારાજશ્રી ભજન-મંડળીના કીર્તનો સાથે વાજતે ગાજતે ચાવડી પર જતા. ચાવડી પણ છબીઓ, ઝુંમર, હાંડીઓ, આયના-તખતાથી સુશોભિત બની. મસીદમાં તથા ચાવડીમાં લાદી જડાવી. આ સર્વ શોભાનું શ્રેય કૈ. સુંદરાબાઈ ક્ષીરસાગર ઉર્ફે રાધાકૃષ્ણમાઈને જ ફાળે જાય છે. આ બાઈ પ્રેમ-ભક્તિની જ્વલંત મૂર્તિ હતાં. તેમની પાસે ધન તો નહોતું. પરંતુ પોતાનું તન-મન સર્વ શ્રી સાઈને અર્પણ કર્યું હતું. વિવિધ સાઈભક્તો પાસેથી આ ચીજ વસ્તુઓ મંગાવી તેમણે શીરડી સંસ્થાન ઉત્તમ સજાવ્યું. કમનસીબે તેઓ માત્ર પાંત્રીશ વર્ષની વયે જ ગુજરી ગયાં પોતે અહીં આઠ નવ વર્ષ જ રહ્યાં, પરંતુ અન્ય કોઈ પચીશ વર્ષમાં પણ ન કરી શકે તેટલું કામ તેમણે આ ટૂંક મુદતમાં કર્યું હતું. ચાવડીમાં રાત્રે શયન-આરતી તથા પરોઢીએ કાકડઆરતી તેમણે જ શરૂ કરાવી હતી. રાધાકૃષ્ણમાઈ જાતે દરેક પ્રકારની સેવા કરતાં એટલું જ નહિ પણ મહારાજશ્રીના જે ભક્તો શીરડી આવતા તેમની પાસેથી પણ સેવા લેતાં. દરેકને તે વિવિધ કામકાજ સોપતા; જે સૌ હોંશા તથા પ્રેમથી કરતા. તેમાં સર્વ વર્ગનાં માણસો હતાં. બૈરાએ પણ હતાં. રસ્તા સાફ કરવા, ધૂળ પત્થર ઉપાડવા. ખાડા ખોદવા કે ભરવા. માટી પલાળવી, ઝાડ રોપવા, લાકડાં કાપવા, હાંડી ઝુંમર સાફ કરવાં, મસીદ ધોવી-ધોળવી રંગ કરવો, કાગળના ફુલો કાતરવા. છત્રી-છત્ર લઈને ઉભવું, નિશાન સમારવાં વગેરે સર્વ પ્રકારના કામમાં મોટા શ્રીમંત ગૃહસ્થો તેમજ તેમની પત્નીઓ-કુળસ્રીઓ પણ હોંશથી સેવામાં જોડાતાં હતાં. અને પોતાનો સેવા કરવાની તક મળી એમ માની આનંદ પામતા હતા. રાધાકૃષ્ણમાઈ જાતે પણ તમામ પ્રકારની સેવા કરતાં. હમેશાં મહારાજનો માર્ગ બે વખત ઝાડીને સાફ કરતાં. કચરો-દુર્ગંધ પણ દૂર કરતા. આ ક્રમ તેમની પહેલાં બાબાજી પાટિલ નેવાસકરે શરૂ કર્યો હતો. એ પૂર્ણ વિરક્ત ભક્ત સંસારનો સર્વ મોહ છોડીને અહીં આવીને રહ્યા હતા. તેમને સમજાવીને લઈ જવા માટે ઘણા લોકો આવેલા. પણ તે ગયા નહિ. રોજ માર્ગ સાફ કરવો, મસીદ લીંપવી ઇત્યાદિ કામ તે કરવા પોતે મહારાજનુ દર્શન પણ દૂરથી જ કરતા. પાસે જતા નહિં. પીવાનું પાણી પણ તેઓ મહારાજનું ચરણતીર્થ અગર સ્નાન થતી વખતે મહારાજના અંગ પરથી પડેલું પાણી અગર મહારાજનું પીધેલું પાણી જ પીતા હતા. પોતાની

વાડીની ઉપજ પણ મહારાજને ચરણે ધરી દેતા અને તેમાથી મહારાજ આપે તેટલું જ લેતા. જો કે મહારાજશ્રી લગભગ બધું જ પાછુ દેતા. બે વર્ષ અહીં રહ્યા પછી મહારાજશ્રીએ બાબાજીને ઘેર જવાની આજ્ઞા કરી તે પ્રમાણે તે ગયા. તો પણ વારંવાર દર્શને આવતા અને ઉપજ અર્પણ કરતા. થોડા સમય બાદ તે ગુજરી ગયા.

પ્રારંભમાં મહારાજશ્રી પોતાની પૂજા કોઈને કરવા દેતા નહિં. પ્રથમ મહાળસાપતિની પૂજા સ્વીકારી. તે પછી કેટલાક દિવસ બાદ નીમગામના રહીશ સીતારામ ડેંગળે પૂજા કરવા આવ્યા. ત્યારે મહારાજ તેમના પર ગુસ્સે થયા, છતાં પૂજા કરવા દીધી. ત્યારબાદ નાનાસાહેબ ચાંદોરકરનો નાનો પુત્ર મહાદેવ ઉર્ફે બાપુને સંપૂર્ણ પૂજા કરવા દીધી અને પછી તો સર્વને પૂજાની છૂટ મળી. પરંતુ તે સમયે મહારાજ પોતાની આરતી કરવા દેતા નહિં. કેટલાક સમય બાદ પ્રથમ આરતી કરવાનું માન રા. રા. લક્ષ્મણ કૃષ્ણાજી ઉર્ફે તાત્યાસાહેબ નૂલકરને મળ્યું. તે પંઢરપુરના મુનસફ હતા. માંદા પડવાથી રજા લઈને તેઓ શીરડી આવ્યા. પણ નોકરી છોડીને બાકી રહેલું આયુષ્ય શીરડીમાં મહારાજની સાંનિધ્યમાં જ ગાળવું એવી તેમની મનીષા હતી અને તે પૂર્ણ થઈ.

મહારાજનો નિત્યક્રમ નિયમસર પળાતો. પોતે સવારમાં વહેલા ઉઠી ધૂણી પાસે બેસતા. થોડા સમય પછી શૌચ-વિધિ કરી પોતાને હાથે ફેંકી દેતા. અને થોડો વખત સ્વસ્થ બેસતા. એટલામાં ભાગોજી શિંદે આવીને મહારાજના જમણા હાથનો પાટો છોડીને માલીશ કરતો; તથા આખ દીલની ચંપી કરતો. પછી તે ચિલમ ભરી સળગાવીને મહારાજને પીવા આપતો. મહારાજ પોતે પીધા પછી ભાગોજીને ચિલમ આપતા. આમ ચાર પાંચ વખત ચિલમ પીધા પછી ભાગોજી જતો. ભાગોજીને મહારોગ-પણ થયેલ હતો. છતાં મહારાજે કદી તેની ઘૃણા કરી નથી. અગર નિત્યક્રમ બદલ્યો નથી. ભાગોજી ગયા પછી થોડો સમય મહારાજ બેસતા. એટલામાં નિયમિત ભક્ત-મંડળ આવતું તથા સેવા કરતું. પછી મહારાજ મુખ-પ્રક્ષાલન માટે ઉઠતા. તે ક્રિયા જોવા સરખી હતી. હાથ પર, પગ પર, મુખ પર, કાન પર, ખૂબ પાણી લઈ છાંટીને અત્યંત હલકા હાથે દરેક અંગ સ્વચ્છ કરતા (જે પછી એકનાથ મહારાજના વર્ણન મુજબ સ્નાનવિધિ થતો).

મુખમાર્જન થયા બાદ બાબા ગામમાં ભિક્ષા માગવા જતા. નક્કી કરેલા પાંચ ઘરે જઈને એક સ્થળે ઉભા રહેતા. રોટલા-રોટલી, દાળ-કઢી-ચટણી જે આપે તે લેતા અને મસીદમાં આવી થોડુક જમતા. જમ્યા પછી થોડો વખત બેઠકનો ભાગ સાફસુફ થતા. ત્યાં તો ઘણા ભક્તો ભેગા થતા. તેમને મહારાજશ્રી વાર્તરૂપે બોધ કરતા. કોઈ કોઈવાર આ બેઠક વખતે કેળાં, જમરૂબ કે કેરી પોતે વેચાતી લઈને મંડળીને વહેંચતા. કેળાંની છાલ જાતે ઉતારીને કેળાં ખવડાવતા. જમરૂખના ટુકડા કરીને દેતા. અને કેરી દરેકને જાતે ઘોળીને આપતા. એ પછી પોતે લેંડી પર જતા. અને ત્યાં એક કલાક રોકાતા; ત્યાંથી આવ્યા પંછી ભાવિક ભક્તા મહારાજની પૂજા-અર્ચા કરી આરતી ઉતારતા. એ પછી ભોજન લઈ મહારાજ ચાર વાગ્યા સુધી મસીદમાં બેસતા. અને પુનઃ લેંડી પર જઈને ત્યાં પોણો કલાક રોકાઈને પાછા આવતા. તે પછી સાંજ સુધી મસીદમાં જ બેસતા. સંધ્યાકાળે થોડો વખત બહાર નીકળતા. પણ પાછા તરત જ મસીદમાં આવીને બેસતા. ભક્તવૃંદ નિત્ય ત્રણ વખત એકઠું થતું ૧) સવારની શીરામણી નાસ્તા પછી; ૨) બપોરે લેંડીથી પાછા આવ્યા પછી; અને ૩) પાંચ વાગ્યાના સુમારે આમં બાબાની બેઠકના ત્રણ દરબાર ભરાયા હતા. દરેક બેઠકમાં મહારાજ વાર્તારૂપે બોધ કરતા. એ સમયે પોતાની પાસે બેઠેલા માણસોના અંતરની વાતો જાણીને પોતે વગર પૂછે તેમના ખુલાસા કરી દેતા હતા. પોતે પ્રકટ રીતે કદી ગૂઢ વેદાંત વિષયનું વિવેચન કરતા નહિં. અગર ઉપનિષદ પર પ્રવચન દેતા નહિં. તેમનો ઉપદેશ જ નૈતિક હતો. શિષ્યની ભૂમિકા શુદ્ધ કરીને તેમાં જ્ઞાન-બીજ રોપવું એ જ સદ્‌ગુરુની શાસ્ત્રોક્ત પ્રથા છે. એ પરિપાઠ મુજબ જ મહારાજ કરતા. તેથી તેમનો ઉપદેશ સદા સર્વ-સાધારણ નીતિ-તત્વ પર જ થતો. ઉપરાંત આવા શાબ્દિક બોધ કરતાં પણ મૂલ્યવાન અનુભવનો બોધ મહારાજ પાસેથી વધુ મળતો હતો. જેથી શ્રદ્ધાથી આવનાર ભક્તનું બહુ ઉચ્ચ પ્રકારનું કલ્યાણ સધાતું હતું.

મહારાજ પાસે આવનારા ભક્તોમાં સકામ ભક્તોનું પ્રમાણ મોટું હતું. મહારાજ તેમની કામના પૂર્ણ કરીને તેમનું મન આત્યંતિક કલ્યાણ તરફ અકળ રીતે વાળતા હતા. મહારાજના અવતાર જ લોકોના ઉદ્ધાર સારૂ થયો હતો. તેમના ગુણ તથા લીલાનું યથાર્થ વર્ણન કરવું જ અશક્ય છે. છતાં મહારાજ લીલાનો શક્ય તેટલો સંગ્રહ, સર્વને લાભપ્રદ થશે એવી મારી પૂર્ણ ખાત્રી છે. આવો સંગ્રહ મારા સન્મિત્ર

૨૧. ગોવિન્દ રઘુનાથ ઉર્ફે અણ્ણાસાહેબ દાભોલકરે કરેલો છે. તેનો ઘણો ભાગ તેમણે શ્લોકોમાં-કાવ્યમાં ગ્રંથિત કરેલો છે. આ શ્લોકબદ્ધ ગ્રંથનો પ્રારંભ મહારાજશ્રીની હાજરીમાં પ્રત્યક્ષ અનુજ્ઞા મેળવીને થયો છે. આજ સુધીમાં તેના ૯૫ અધ્યાય લખાઈ તૈયાર થયા છે. આ ગ્રંથ ઘણો જ પ્રેમાળ હૃદયંગમ છે. તે મહારાજના ભક્તોને જ નહિં પણ અન્ય વાંચકોને પણ હિતકર થશે તેમાં શંકા નથી. આ શ્લોકની રચના એકનાથ મહારાજના શ્લોકાની રચના જેવી જ છે. ગ્રંથ વાંચતી વેળા એકનાથ મહારાજની વાણીનું સ્મરણ વારંવાર થાય છે. સારાંશ આ ગ્રંથ શ્રી સાઈનાથ મહારાજના પ્રસાદનું જ ફળ છે, જેના ખાત્રી પદે પદે થાય છે. છેવટમાં આ ગ્રંથ મહારાજના ભક્તોને તેમજ ઈતર ભાવિક વાચકોને આનંદ તથા બોધપ્રદ થાઓ તથા સર્વની શ્રદ્ધા મહારાજશ્રીના ચરણકમળમાં અધિકાધિક વૃદ્ધિ પામો એવી શ્રી સાઈનાથ પાસે મારી નમ્ર પ્રાર્થના છે. અહીં ઉપોદ્‌ઘાત પુરો કરું છું.

શ્રી બાબાનો એક બાળક

હરિ સીતારામ દીક્ષિત